

THE PARADOXES OF LITERARY CRITICISM IN THE RECEPTION OF EMINESCU

Cornel MUNTEANU, Professor, PhD, Technical University of Cluj-Napoca – Northern Baia-Mare University Centre

Abstract: The study is an analysis of the phenomenon of critical perception of Eminescu, sets out some of the paradoxes of the obvious criticism until the present day. Our research provides the theoretical basis of critical reception, we propose a definition of this criticism criteria, typology, methods and criteria essential to the discourse of literary criticism. The first part, analyze the phenomenon of multiplication and diversification of criticism, a multiplication of paradoxes critics; the second part offers some key access to the critical text; also a number of concept terms that operate in literary criticism of Eminescu.

Keywords: canon-anticanon in criticism, criticism of polymorphism vs aesthetics, critical clichés, critics of Eminescu's status, definition of Eminescu criticism criteria, concepts in Eminescu's critique, critical discourse typology in eminescology

Premise

Fenomenul receptării critice a lui Eminescu este, azi, după cele două centenare încheiate, terenul fertil de manifestare al unor paradoxuri tot mai amânate de a fi soluționate. Foarte diversă și neuniformă, într-o varietate de discursuri și stiluri, critica eminescologică riscă însă să se sustragă oricăror clasificări și ordonări, fiindcă îi lipsește tocmai instrumentele de analiză, iar sinteza integratoare se tot amână de pe o generație pe alta. Înaintând și îmbogățindu-se continuu, în termeni cantitativi, eminescologia devine tot mai mult o critică descriptivă, dependentă în cea mai bună parte a ei de aspectul conținuturilor eminesciene (tematică, motive, idei), dar scade în raportul întreg-fragment, în termeni calitativi. Primejdia vine dinspre această cerință calitativă, care nu duce analiza la sinteză integratoare.

O altă problemă pe care o pune receptarea lui Eminescu atinge raportul canon-anticanon. O istorie literară ar trebui să-și reevalueze canonul și principiile, și să devină mai degrabă o istorie a rupturilor și antagonismelor între momente, generații, care fac posibilă înaintarea progresivă a literaturii. Gradul de marcare, prin distanțare față de un canon prestabilit, și gradul de inovație al unui autor ori al unui text, prin refuzul conveniențelor canonice, acestea ar trebui să figureze drept principii-canon al unei istorii literare. Dacă aplicăm canonul estetizant, vedem literatura română în eterogenitatea formelor de scriitură, nu în omogenitatea lor; dacă aplicăm canonul didactic, interpretăm literatura doar în limitele canonului estetic, care a făcut din literatură o formă de moștenire culturală, de memorie culturală și organicitatea este dată atunci de gradul de continuitate față de un moment anterior. Întregul, ca expresie a organicității devine sinteza globalității și nu a totalității. De aceea, istoria literară a receptării lui Eminescu se rezumă doar la canonul tradiției, al moștenirii și perpetuării între momente și generații a literaturii. Acoperă deci doar un aspect al canonului, cel al inventarului sumativ al operelor pe momente de devenire. Ceea ce nu-i deloc suficient pentru credibilitatea științei critice eminescologice.. Canonul istoricității, valid pentru câteva decenii, devine invalid pentru generația Eminescu, care-l ignoră în favoarea canonului

individual. Dacă, de pildă, canonul literar, după care este evaluat Eminescu, încă de la începutul activității sale, se centrează exclusiv pe valoarea literară intrinsecă a operei, până unde putem limita această normă, atunci când texte eminesciene induc valori de conținut sau estetice, într-o valoare ideologică, precum ideea de progres, problematica ființei, dimensiunea cosmicului și mitologicului și altele.

Reduta canonului estetic a fost mult întărită de congenerul său, canonul didactic. Cazul receptării lui Eminescu în școlile de azi arată că măsura canonului estetic din primele decenii de după 1900 nu mai concordă pentru generația secolului XXI, încât ar trebui regândit un canon alternativ, -i-am zice pentru o mai bună departajare, anticanon-, pentru a nu-l „pierde” mâine pe Eminescu. A-l recupera pe poet înseamnă a-l reciti anticanonic. Flexibilitatea și proteicitatea textului său susțin ideea unor lecturi neconvenționale, care induc o proteicitate a interpretărilor, neîntabulate canonic, nici chiar didactic¹.

În cea mai mare parte eminescologia devine, cu câteva excepții, după momentul D.Popovici, tot mai mult, o știință a fragmentului, secvențială și improductivă. Avea dreptate Petru Creția, printre ultimii din cercetătorii noștri filologi și editori ai manuscriselor eminesciene, când trăgea testamentar un semnal de alarmă asupra absenței cercetătorului de durată și asupra incompatibilității actuale a conceptului de *eminescolog(ie)*: „Peste tot ce înseamnă studii eminesciene s-a întins pustiul. Cercetătorii cei mai de seamă au murit, alții sunt bătrâni și obosiți, alții, după câte o încercare mai mult sau mai puțin meritorie, s-au îndreptat către altceva.(...)Pe de altă parte, cuvintele *eminescolog*, *eminescologie*, rebarbative pentru ureche, sunt până la un punct defecte din punct de vedere conceptual. Asemenea cuvinte, strict vorbind, postulează existența unei științe a individualului, ceea ce e o contradicție în termeni, individualul fiind inefabil”²

În plus, s-a ajuns la o confuzie terminologică, care se perpetuează, până la identificare, și azi în școala critică românească, între un studiu critic, înseriabil în „eminescologie”, și manifestarea în spirit eminescian, ce ține de „eminescianism”. Pe de altă parte, deși așteptam de la teoreticieni și critici de formație academică să lămurească aceste chestiuni terminologice, constatăm că ei înșiși sunt „contaminați” și „copleșiți” de un discurs relativizant, ocolind răspunsurile la obiect. După primul centenar încheiat, ca și deriva istoriei și criticii literare, oferind un Eminescu fragmentat și pe abordări unilaterale (cantitativ, studiile se ocupă preponderent de poezia eminesciană, neglijând celelalte aspecte ale scrisului eminescian, proza, publicistica, teatrul), deceniul '50-'60, și chiar întreaga critică eminescologică datorează, cu asupra de măsură, studiilor acoperitoare ale lui Dimitrie Popovici refacerea tabloului istoriei și criticii literare despre Eminescu și angajarea unei noi etape în procesul complex al receptării³.

¹ Ioana Em. Petrescu, într-un studiu teoretizant despre configurația operei, având la bază componentele operei, după Oskar Waltzel, raporta lectura critică la logica interioară a operei și, subiacent, la complementaritatea lecturilor. (vezi vol. *Configurații*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1981)

² Petru Creția, *Testamentul unui eminescolog*, Ed.Humanitas, București, 1998, p.12

³ Studiul-curs al lui D.Popovici, *Eminescu în critica și istoria literară română*, ținut la Universitatea din Cluj, în 1947, a rămas până azi o inițiativă unică de inventariere, catalogare și analiză a tot ce s-a scris în domeniu despre opera eminesciană. El constituie și reperul nostru fundamental în abordarea unei schițe de conceptualizare a criticii în domeniu

Pe acest temei, paradoxurile criticii despre Eminescu, înseriabile încă din primele afirmări ale poetului, dau seamă despre distanța dintre operă, care se oferă, în fine, integral, și critica ei, care se manifestă prin fragment și disproporționalitate.

1. Paradoxurile antumității

Cel mai evident paradox, născut încă din timpul vieții scriitorului, este dacă întâlnirea dintre critica maioresciană și poezia eminesciană a fost una de compatibilitate între principiile și metodele critice ale lui Maiorescu și pluridiversitatea scrisului eminescian. Dacă această relație susține un raport de consubstanțialitate, în sensul în care opera generează critica, îi dă reperele metodologice, atunci vedem devenirea criticii în punctul de joncțiune dintre operă și critica ei. Dar, paradoxul criticii, în cazul lui Maiorescu, pare să se manifeste obturat, căci principiul estetic, în voga lui maioresciană, nu devine funcțional pentru întreg scrisul eminescian. Apoi, să nu uităm că obiectul de investigație al criticii lui Maiorescu, care ar trebui să fie opera în globalitatea formelor sale de manifestare, se reduce doar la câteva poeme și aproape deloc celelalte sectoare ale scriitorului. Deși, Maiorescu deținea toată zestrea de manuscrise a lui Eminescu.

Prima afirmare a unor idei legate de Eminescu, și care deschide știința critică despre poet aparține lui Titu Maiorescu. S-a acceptat tacit ideea în critica lui Eminescu, aceea că Maiorescu este considerat primul care s-a ocupat de acest scriitor. *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), apărut la distanță de 6 ani de la cel teoretic despre condițiile poeziei, și la 17 ani de cel rezervat integral poeziei eminesciene, pune unele accente care ori contravin unor principii și enunțuri anterioare ori sunt ezitante în stabilirea unor criterii unitare de valorizare a operei. Critica maioresciană are la suprafața formei structură și rigoare, însă în spatele acesteia dezvăluie un critic pe alocuri contradictoriu, inconstant și ezitant în aprecieri⁴. Se știe că studiul în discuție ar fi la noi și prima tentativă de ierarhizare a valorilor literare, pe cele două segmente, poezia și proza. Numai că, în acest ansamblu criteriile și metodele critice nu acționează unitar și nu funcționează ca repere la nivelul întregului. Dacă în preambul delimitează între o direcție „veche și căzută” și cea nouă, caracterizată „prin simțământ natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor”, când trece la tratarea autorilor, aceste criterii sunt abandonate ori reduse la minim. Primul din serie, Alecsandri este prins în chingile unei contradicții, „în fruntea noii mișcări”/„cap al poeziei în generația trecută”, este analizat după criterii extraliterare (despre public și preocupările acestuia, despre „iarna” meteorologică și cea figurată, despre adormire și „înviere”, sic!). Introducerea lui Eminescu în acest demers are loc însă prin adaptarea criteriilor enunțate la poeziile analizate (farmecul limbajului, concepție înaltă, iubirea și înțelegerea artei antice). Numai că și aici intervin câteva contradicții și inadvertențe între teoria maioresciană despre poezie, deci între canonul estetic⁵, și producția eminesciană, ca practică literară polimorfă, cum am văzut. După ce-i reproșează excesul de reflexivitate („reflexiv peste marginile iertate”), în fond, tocmai o calitate recunoscută (concepția înaltă fiind expresia acestei reflexivități), dar și supralicitarea antitezei („antiteze

⁴ E o „critică generală”, care se înscrie, după Nicolae Manolescu în paradigma unui canon cultural, *Direcția...* lui Maiorescu fiind „socotită prima bătălie canonică din cultura română.”, în vol. *Istoria critică a literaturii române*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2008, p.361

⁵ Același N.Manolescu vorbește despre un nou criteriu cel al „autonomiei esteticului” introdus de Maiorescu, ca reacție la „canonul eclectic al romanticilor *Biedermeier* și al pașoptiștilor”, în *Op.cit.*,p.362

cam exagerate”), Maiorescu critică *Epigonii* pentru viziunea descentrată a antitezei între cele două vârste ale poeziei, în termenii criticului, cele două direcții.

În preambulul studiului știm de concepția maioreșciană asupra noii direcții, o asumare a rolului novator al acesteia. Concepția eminesciană din poem contravine acestei concepții, văzând valoarea tocmai în direcția veche, așa încât formula maioreșciană de a-l contracara este această critică negativă fixată pe funcția delimitativă a antitezei. Viziunea eminesciană din poem asupra direcției „vechi” are cu totul alte resorturi decât cele ale lui Maiorescu, dacă nu tocmai ceea ce reproșează criticul („lauda ditirambică a lui Țichindeal și a lui Heliade cu greu va încălzi cetitorii mai critici”) devine blazon pentru Eminescu. Poezia direcției vechi e văzută tocmai ca faptă și trăire, mai puțin ca rostire, poezia-mesaj uman și formă de întemeiere culturală. Criteriul maioreșcian, concepția înaltă, este la loc de cinste în *Epigonii*, așa încât reproșul se reduce, în cele din urmă, la o problemă de stil. Așa se face că, fără să-și propună, Maiorescu deschide istoria eminescologiei pe cele două tipuri de atitudini care vor face carieră: una de valorificare pozitivă, adecvată criticii analitice și de sinteză, dar și cea de contestare și evaluare negativă⁶.

Discursul critic însuși diferă în această tentativă de ierarhizare valorică: ușor patetic și psihologizant, având criteriul etic ca bază de situare în cazul lui Alecsandri, venind pe linia studiului teoretic din 1867 („e drept”, „un aer răcoritor de putere și sănătate sufletească”), deci un discurs care relativizează valoarea, dar discurs de adevărat critic literar, în formula certitudinilor axiologice în numire și apreciere în cazul lui Eminescu („om al timpului modern”, „poet, poet în toată puterea cuvântului”), deci un discurs sigur pe adevărurile critice, care consacră valoarea. Stilistica substantivelor calificative atașate susține această distincție de optică și formulă (Alecsandri, „cap al poeziei”, Eminescu, „poet”). Ca să nu mai vorbim că ce urmează acestei clasificări înseamnă o revenire la discursul, de tip psihologizant și pe criterii extraliterare, - discurs, e drept, pe această constantă, - aplicat lui Alecsandri, valid pentru Bodnărescu, Matilda Cugler, Șerbănescu etc.

2.Paradoxurile postumității

Un al doilea paradox instituit de critica maioreșciană este cel legat de moștenirea criticii în planul istoriei eminescologiei, după momentul care l-a generat. Multă vreme, până către momentul Călinescu, cu *Opera lui Mihai Eminescu*, când se largesc mult fundamentele criticii, rămân câteva „locuri comune” ale criticii eminescologie maioreșciene, care vor marca și alimenta bazele eminescologiei, până spre anii '30. Aceste structuri paradigmatic devin chiar clișee critice, de nuanțare și dezvoltare: problematica geniului, pesimismul eminescian, melancolia, idealul feminin, filosofia lui Schopenhauer, expresivitatea limbajului poetic

Ne-am fi așteptat, de departe, ca G.Călinescu, autorul amplului studiu despre opera lui Eminescu și, ulterior, al magnificei *Istoriei a literaturii române de la origini până în prezent*(1941), deci un critic cu apetența proiectelor vaste și de sinteză, să fi dat și această probă a unei istorii interne a criticii eminescologice. Puterea de sinteză și spiritul analitic, dovedite cu prisosință, în studiile amintite, ca și siguranța în metodologia cercetării (principii,

⁶ N.Manolescu arată că Maiorescu rămâne în critica românească drept unul care a deschis „modernitatea” în literatură română: ”Concepția lui neutilitaristă deschide drum modernității, mai ales în poezie, pe care o purifică de social, de etic, de național, ca și de tendențiozitatea militantă care-i caracterizase pe pașoptiști”, ed.cit.,p.376

metode, structuri analitice, limbaj critic modern), l-ar fi îndreptăţit să angajeze un asemenea proiect de anvergură asupra receptării de ansamblu a lui Eminescu. Pe de altă parte, deceniul '50, în chiar centenarul naşterii poetului, a fost atât de sărac în studii de cercetare literară a operei eminesciene, încât ne putem întreba intelectual ce s-a întâmplat în evoluţia criticii literare, că n-a găsit răgazul necesar ori resursele de metodă şi principii pentru a îndrăzni o lucrare complexă, de aşezare şi limpezire a ideilor, într-o istorie a receptării operei eminesciene. Optica aceasta a fost alimentată şi de o improprie delimitare a sferelor între istoria şi critica literară, între critică şi estetică, chiar în interiorul criticii, între ideologie şi discurs, în absenţa unui principiu ordonator care să alimenteze câştigurile într-o construcţie de concepţie sistemică şi flexibilă în articulaţiile ei, având „puncte de plecare şi de sosire” (după o expresie preferată de D. Popovici) în textul eminescian.

În cazul aplicat al eminescologiei, relaţia istorie-critică literară, se subsumează relaţiei ideologie-discurs, şi are drept echivalent o imagine subiectivă, deformatoare pentru primul element al ecuaţiei şi o exersare a metodelor critice, pentru cel de-al doilea, provocând critica la un act de înnoire. Motivaţia angajării autorului în abordarea criticii eminescologice ţine atât de natura subiectului, pentru care lipsesc sintezele⁷ cât şi de necesitatea orientării cercetătorului român, a limpezirii apelor în haosul eminescologiei şi, de aici, găsirea punctelor de rezistenţă în amendarea unor metode şi principii⁸. Inovaţia adusă de studiile lui Popovici pentru fenomenul receptării lui Eminescu s-a petrecut la cel puţin trei nivele: la nivelul obiectivelor, prin lărgirea domeniului de investigare, (nevoia unui Eminescu global şi total), al construcţiei critice, printr-o nouă motivare a raportului dintre cele două tendinţe, (critica raţionalist-ştiinţifică şi cea idealist-metafizică), cât şi la nivelul metodei critice (analiza dublată de sinteză), în spectrul orientărilor moderne de abordare a textului literar. Cele trei studii ale lui D. Popovici, *Eminescu în critica şi istoria literară română* (1947), *Poezia lui Eminescu* (1948) şi *Romantismul românesc* (1952), formează un tot organic, atât prin mişcarea de idei, substratul ideologic al literaturii eminesciene, cât şi prin metode şi stil, a căror rază de acţiune conturează în final tipul de critică specifică lui D. Popovici şi care se întinde până la critica eminescologică de azi. Cele două părţi ale studiului-curs, din anii universitari 1945/1946, respectiv 1946/1947, au meritul că iau în discuţie, fără nici un fel de complex şi cu o mare doză de obiectivitate critică, cele două atitudini fundamentale în complexul receptării lui Eminescu, prima de “glorie negativă”, care a deschis un curent al contestărilor, cealaltă de interpretare pozitivă, critic-ştiinţifică şi de fixare a valorii poetului în literatura română şi universală. Piatră de încercare şi material de exersare a criticii, poezia eminesciană a dat prilejul celor două curente “să-şi precizeze idealul şi metodele de cercetare”⁹, să provoace chiar critica românească să iasă din canon spre o deschidere către interpretările moderne, inovând-o structural şi metodologic şi provocând-o la o reconsiderare

⁷ „în cultura română nu există un studiu de sinteză a istoriografiei eminesciene”, în D. Popovici, *Studii literare*, VI, Ed. Dacia, Cluj, 1989, p.7, ediţie de Ioana Em.Petrescu

⁸ „...în ce măsură istoria se repetă sau nu, în ce măsură anumite caracterizări ale operei juste sau interesante, au făcut carieră în ştiinţa românească/.../unele idei ajung cu vremea să fie descoperite de fiecare generaţie de critici şi că fiecare din acestea nutreşte convingerea mândră că descoperirea îi aparţine în mod exclusiv”, *Op.cit.*, p.7

⁹ D.Popovici, *Poezia lui Eminescu*, Ed.Tineretului, Bucureşti, 1969, cu o prefaţă de Ioana Em.Petrescu, p.4

în principii și metodă.¹⁰ Din punct de vedere metodologic, contribuția lui D. Popovici aduce nu doar un inventar al studiilor eminescologice, prin perioada pe care o acoperă, de la Titu Maiorescu la D.Caracostea, ci instituie o dinamică a ideilor, în înțelesul unei istorii literare interne a fenomenului. Este, mai degrabă, o critică a ideilor în eminescologie, din care extrage punctual inovațiile, tipul de critică, metodele și instrumentarul critic.

3.Paradoxurile contemporaneității

Uitându-ne în contemporaneitatea imediată și încercând să conturăm o schiță, un tablou al eminescologiei, acoperind atât istoria ei, cât și structuri ori tipologii critice, constatăm două sincope, ele însele un paradox al criticii în domeniu: primul este legat de indecizia terminologică, al doilea de absența unor instrumente de explorare a imaginarului eminescian, de tipul unor dicționare specializate în Eminescu¹¹.Câteva tentative, de relansare a cercetării asupra eminescologiei, deocamdată doar la nivelul unor studii de caz, cu deschidere spre sinteză¹², sau la nivelul unor încercări de totalizare și globalizare¹³, ne dau speranțe că cercetarea asupra criticii lui Eminescu conturează instituie un act de cultură națională. Semne bine-vestitoare vin dinspre Iași, unde atât catedra Eminescu, cât și colocviile studențești și „Caietele Mihai Eminescu” editate au acest prilej, vor da, cândva, sinteza mult așteptată. Inițiativa, tot de la Iași, a lui Ioan Constantinescu, de a realiza un ciclu de studii despre critica criticii lui Eminescu, prin editarea *Studiilor eminescologice*, în colaborare cu Biblioteca Județeană Botoșani¹⁴

Problema receptării critice a lui Eminescu(statut, definire, clasificare și ordonare, circulația ideilor între eminescologi) ar trebui preluată de echipe profesionale, cu atestare academică în domeniu. Spunem aceasta, fiindcă e de observat că majoritatea autorilor de asemenea studii de eminescologie au fost sau sunt profesori universitari, care și-au dedicat aproape întreaga carieră universitară preocupărilor din zona Eminescu. Titu Maiorescu, Mihail Dragomirescu, Tudor Vianu, D.Caracostea, G.Ibrăileanu, George Călinescu, D.Popovici, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ioana Em.Petrescu, Iosif Cheie Pantea etc, au fost în primul rând profesori și mentori de școală, care au susținut cursuri și seminarii Eminescu, din care apoi și-au dezvoltat studiile eminescologice. Traseul acesta al cercetării operei eminesciene, de la catedră la critică și istorie literară, reface, într-un fel traseul logic pe care-l urmează ori ar trebui să-l urmeze orice curs Eminescu, mai întâi o istorie a ideilor în receptarea critică, apoi o situare și raportare a celui de la catedră în interiorul operei, de la care poate angaja în cele din urmă propriul studiu¹⁵.

¹⁰ “Poezia lui Eminescu a aerisit capetele, chiar când acestea se păreau închise față de orice suflu înnoitor”, în *Eminescu în critica și istoria literară română*, vol. *Studii literare*, VI, ediție de Ioana Em.Petrescu, Ed.Dacia, Cluj, 1989, p.8

¹¹ O bună inițiativă a avut-o Dumitru Irimia, cu *Dicționarul limbajului poetic eminescian*

¹² E cazul cărților de cronică a studiilor eminescologice realizate cu hărnicia devotată a lectorilor, de Constantin Cubeșan, din care dăm câteva, *Eminescu în conștiința critică*, *Eminescu în perspectivă critică*, *Eminescu în orizontul criticii* ș.a.

¹³ Proiectul lui Mihai Cimpoi, deschis cu *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic Eminescu*,(Ed. Gunivas , Chișinău, 2012)

¹⁴ Ciclu *Studii eminescologice*, început de Ioan Constantinescu, a ajuns la volumul 15 în 2013, coord. Viorica S. Constantinescu,Cornelia Viziteu, Lucia Chifor,

¹⁵ Această „lecție” în predarea lui Eminescu în facultate, ne-o oferă D.Popovici, pentru care predarea eminescologiei precede studiul propriu-zis al operei:” Înainte de adânci opera însăși a scriitorului,am socotit

Terminologie lingvistică

Termenul a stârnit atâtea pasiuni și critici, figurând printre „intrușii” lingvistici, fără obiect și definiții, încă de la Călinescu și până la noi¹⁶, încât s-a dezgolit atât de sens, cât și de obiect. Născuți pe teren românesc, mult mai târziu, neinventariați încă de vreun dicționar etimologic, termenii „eminescian”, „eminescianism”, „eminescolog,-ie” intră în uzul lexicului prin fenomenul „derivării regresive”, ca de altfel al celorlalte eponime similare (blagian, sadovenian). Nicolae Georgescu, într-un articol amplu din 2009, repune în actualitate această târzie recuperare a termenului, după ce s-a scris atâta în acest domeniu al criticii despre Eminescu¹⁷. Distanța dintre manifestarea criticii despre Eminescu și consemnarea științei respective, în lexicoanele românești, se datorează, crede autorul, lipsei, de consistență științifică a acestei critici, dar și absenței unei instituții care s-o legitimizeze ca atare: „Nu există știința ca atare, în sensul că nu are instituțiile aferente. Nu există în nomenclatorul național de meserii și profesioni acea de *eminescolog*. Nu-ți poți da doctoratul în *eminescologie* ca știință”. *Dicționarul limbii române moderne*, ediția D.Macrea, din 1958, consemnează doar derivatul adjectival, „eminescian,-ă”, „care aparține lui Eminescu, privitor la Eminescu, în genul operei lui Eminescu”¹⁸, pentru ca în 1978, *Dicționarul de neologisme* al lui Florin Marcu și Constant Maneca, să atașeze încă trei termeni, din același areal Eminescu, „eminescianism”, „eminescolog”, „eminescologie”. Lăsăm la o parte explicația deturnat-ideologică a primului termen, pentru ca la ceilalți să definească evaziv dacă eminescologia este sau nu știință, reducând-o la studiu sau cercetare¹⁹. În *Suplimentul* la DEX, ediția Ion Coteanu, L.Seche, M.Seche, din 1988, se aduce o corecție termenului „eminescianism”, mult mai aproape de sensul său, acoperind conținutul care se cunoaște și azi, „ceea ce este specific gândirii și operei eminesciene, tendință de a prelua și cultiva teme și motive eminesciene”²⁰. Interesantă ni se pare motivarea derivării cuvântului „eminescologie”, „de la Eminescu (după *dantologie*)”, deschizând calea spre constituirea de sine a unei științe critice²¹. Pe aceeași explicație și DEX-ul din 1996 reia toți cei patru termeni conecși. În fine, *Noul dicționar explicativ al limbii române* (Nodex), din 2002, înregistrează prima oară eminescologia drept „ramură a științei care se ocupă cu studiul vieții și operei lui Mihai Eminescu (din *Eminescologie*)”.

Din acest excurs în jurul termenilor derivați din Eminescu reținem două semnificații pentru ce are să devină postumitatea eminesciană în zona istoriei și criticii literare, dar și a

necesar să vedem cum s-a oglindit activitatea lui în spiritul criticilor contemporani poetului și în spiritul generațiilor ce s-au ridicat în urma lui”, în D. Popovici, *Op.cit.*, p.7

¹⁶ Revista *Dilemateca*, nr.9, februarie 2007 publică un întreg „Dosar Eminescu”, cu contribuții ale lui Marius Chivu, Ioana Bot, Matei Florian, în care termenul „eminescologie” este repus în discuție, direcția studiilor fiind cea care a făcut eroarea „orientării către *obiect*, iar nu cum ar trebui, orientată către *concept*”, (Ioana Bot, *Obiectul singular al eminescologiei*), p.24

¹⁷ „Ceea ce se numește de vreo 50-60 de ani, *eminescologie*, are mai mult pretenția de a fi expresia unei științe”, în *Eminescologia la ora exactă, România literară*, nr.32, 2009

¹⁸ *Dicționarul limbii române moderne*, Ed. Academiei R.P.România, București, 1958, p.275

¹⁹ „*eminescologie*, studiul vieții și operei lui Mihai Eminescu”, iar „*eminescolog*, cercetător, specialist în eminescologie”, în *Dicționar de neologisme*, Ed.Academiei R.S.România, București, 1978, p.390

²⁰ *Dicționarul explicativ al limbii române*, supliment, Ed.Academiei R.S.România, 1988, p.54

²¹ „Consemnarea termenului *eminescologie* într-un dicționar academic s-a făcut cu scopul și speranța că această știință (numele este format, după cum vedem, cu „logos”, definirea universală a științelor) va deveni cu adevărat știință”, în N. Georgescu, *Eminescologia la ora exactă*, art.cit.

culturii în genere: prima ce ține de eminescianism și eminescian deschide și motivează o stare culturală, ca și o manifestare rezervată poetului național, celălalt termen, eminescologie-eminescolog, instituie cercetarea cu caracter de știință a operei eminesciene. Că lucrurile nu stau așa, aici același N. Georgescu avansează câteva sugestii constructive, pentru a umple cu substanță termenul intrat în dicționar. Căci „instituția Eminescu” este una națională:” statul mai are de făcut un institut Eminescu, o catedră Eminescu, de instituit meseria de eminescolog în nomenclatura muncii, de făcut chiar o enciclopedie Eminescu”. Cu acest puseu, revenim la ipoteza avansată la începutul acestei secvențe, da, eminescologia așteaptă analize și teoretizări de la echipe de specialiști, pasionați și responsabili, după modelul Perpessicius.

Fiindcă eminescologia ca știință despre Eminescu și-a lărgit mult câmpul de investigare, un prim criteriu de tipologizare, cu structuri subsecvente, ar fi după obiectul de investigare:

a) *eminescologia non-literară*, care ca obiect cercetarea aspectelor extraliterare (economia, politica, filosofia, sociologia, mitologia etc), care subîntinde și criteriul evenimentului cultural marcant pentru Eminescu (manifestări publice culturale și artistice, aniversare ori comemorative), eminescologia factuală.

b) *eminescologia literară*, care are ca obiect creația fictivă și formele discursului literar eminescian. Ea subîntinde criteriul domeniului, derivând astfel eminescologia critică (studiile despre operă) și eminescologia istorică (biografie, edițiile, corespondența, bibliografii etc).

În ce privește eminescologia critică, criteriile de tipologizare au la bază obiectul de investigare (poezia, proza, încercările dramatice, publicistica), principiile și metodele critice, fundamentele teoretice ale constructului critic, reperele critice folosite. Pentru a da un plus de rigoare și unitate, am recurs la descrierea a câte unui studiu, după un tipar pe care l-am numit „fișă eminescologică”, cu rol de instrument de lucru. Așadar, avem: *Eminescologia estetică* are ca obiect analiza operei eminesciene din perspectiva principiilor și criteriilor estetice ale teoriilor despre artă, și care motivează poeticitatea prin structuri ideatice și motivice (figurații poetice, simbolistică poetică, atitudini și sentimente).Folosește ca metode critice analiza secvențială, comparativismul, stilistica poetică. Intră în această categorie studiile lui M. Dragomirescu, Tudor Vianu.

Eminescologia impresionistă are ca obiect analiza operei eminesciene prin descrierea operei pe diferite nivele tematologice, cu indicarea sugestiei de lectură. Folosește ca metodă critică de bază structura analitică și fragmentul analitic. Aparțin acestei zone studiile lui Gherea, N.Petrașcu și, parțial, George Călinescu.

Eminescologia de sinteză are ca obiect opera eminesciană în globalitatea manifestărilor scrisului, pe baza unor suprastructuri critice care fundamentează imaginarul eminescian. Metodele critice la îndemână sunt istoria ideilor, filosofia, psihologia artelor, comparativismul, sinteza integratoare. Intră în această arie studiile lui George Călinescu, Eugen Lovinescu, Tudor Vianu, D. Popovici.

Eminescologia ontologică analizează opera eminesciană din perspectiva filosofiei Ființei/Neființei motivând o viziune reflexivă asupra lumii și existenței. Instrumentul principal al acestui tip este eseul filosofic și ontologia limbajului. Constantin Noica, Mihai Cimpoi, Constantin Barbu sunt reprezentanții acestei orientări.

Eminescologia modelară are ca obiect interpretarea operei eminesciene pe baza unor paradigme epistemice cu funcție de construcții modelare, înscrise într-un edificiu critic a cărui motivare se găsește în formația intelectuală și filosofică a poetului. Metodele critice preferate sunt filosofia ideilor, fenomenologia științei, semantica ontologică, critica arhetipală. Ion Negoïtescu, Ioana Em. Petrescu, Dan Mănuță sunt câțiva din această serie.

Eminescologia formalistă și a configurației are ca obiect analiza operei eminesciene din perspectiva variantelor și versiunilor care compun opera finală, precum și analiza versificației și prozodiei. Metodele preferate sunt critica genetică, stilistica poetică, structuralismul, simbolismul fonetic. Este inaugurată de Anghel Demetrescu și continuată de Garabet Ibrăileanu, D. Caracostea, Tudor Vianu etc.

Eminescologia izvoarelor cercetează opera eminesciană prin stabilirea resurselor de conținut la nivelul asimilării unor concepții și viziuni, atât din zona poeziei moderne, cât și din cea a filosofiei. Metode principale sunt comparativismul și filosofia artei. Tudor Vianu (Eminescu și Schopenhauer, Hegel), Zoe Dumitrescu Bușulenga, Iosif Cheie Pantea, M. Cimpoi.

Câteva soluții de abordare a eminescologiei, ca punct de pornire necesar în vederea stingerii ori atenuării paradoxurilor criticii, ar constitui un instrumentar pentru o viitoare istorie a criticii în domeniu. În primul rând, un **dicționar al eminescologilor**, care să statueze condiția unui asemenea cercetător. Ar intra aici autori deja consacrați, dar și tineri cercetători, care, după câteva intervenții în presa literară sau la diferite manifestări științifice (colocvii studentești, bunăoară) au continuat preocupările eminescologice printr-un studiu de substanță, cum e cazul studiilor Ioanei Bot, Marinei Mureșanu, Rodicăi Marian și alții. Pasul următor ar fi un **dicționar de termeni-concept** în eminescologie, cu relevanță pentru circumscrierea operei eminesciene²². Există o serie de sintagme, definiții, coduri poetice, intrate într-o formulă cunoscută în limbajul critic. Astfel de termeni-concept devin operaționali în identificarea unui demers critic sau a altuia, facilitând accesul la textul eminescian. Trebuie să spunem, că tocmai asemenea concepte reprezintă punctul de rezistență al cutărui studiu și că el poate circula între eminescologi pentru raportare sau lansarea altuia. Câteva exemple aici : *Aion-ul* la Rosa del Conte, *timp echinoxial/timp solstițial* la Ioana Em. Petrescu, *neptunic/plutonic* la Ion Negoïtescu, *departele* la Edgar Papu, *abis ontologic* la Sv.Paleologu-Matta, *natură generală/natură individuală* la Constantin Noica etc. Cele două instrumente pot pregăti terenul *eminescologiei de sinteză*, de care vorbeam, printr-un al treilea, un **dicționar de idei în eminescologie**, care poate oferi o imagine globală, integratoare a sistemului critic, pe baza mișcării ideilor între eminescologi. Un asemenea instrument trebuie să numească din start modelul critic, structura și osatura teoretică.

²² O parte din aceste sugestii de lucru le-am dezvoltat în volumele *Eminescu, Polimorfismul operei* (Krakow, 2012) și *Note de curs Eminescu*, Ed. Țara Maramureșului, Petrova, 2013